

TÜRKİYE'DE AVRUPA KAYINI (*Fagus sylvatica*)'NİN YENİ BİR YAYILIŞ ALANI: ILGAZ DAĞLARI

A New Distribution Area for the European Beech: Ilgaz Mountains

Doç.Dr. Duran AYDINÖZÜ

Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, 37200, Kastamonu.
daydinozu@kastamonu.edu.tr

Yrd.Doç.Dr.Fatih İMAT

Kastamonu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Kastamonu.
fimat@kastamonu.edu.tr

Alındığı tarih:07.03.2013; Kabul tarihi: 17.02.2014

Özet

Bitki topluluklarının tam olarak gelişebilmeleri için yetiştirme şartlarının uygunluğu gerekir. İklim bakımından şartlar elverişli, buna karşılık diğer şartlar (toprak ve yerçekimleri) elverişsiz ise, bitkiler optimum yaşama seviyesine ulaşamayacak ve hayatını yaşam mücadelesi içerisinde geçirecektir. Diğer taraftan, toprak ve yerçekimleri bakımından elverişli şartlar taşıyan bir sahada, iklim elverişli değilse, bitkiler sahaya yine hakim olamayacak ve zorla tutunmaya çalışacaktır. Buna göre, yetiştirme şartları bir bütündür ve bitki topluluğu ancak bu bütün içinde tam bir gelişme gösterir. Bitki topluluğu bu yetiştirme şartlarının kendine en uygun olduğu hallerde sahaya hakim olur. Şartların elverişsiz olması veya minimuma yaklaşması halinde bitki mücadeleyi kaybederek ortadan kalkar.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Kayını, Trakya, Yıldız Dağları, Ilgaz Dağları

Abstract

In order for the plant communities to fully develop, cultivation conditions are to be suitable. If the conditions are sufficient in terms of climate, but other conditions such as soil and surface features are insufficient, the plants will not be able to reach the optimum lifetime level and will have to struggle for life. On the other hand, unless the climate is convenient on a field having convenient conditions in terms of soil and surface features, the plants will not be able to dominate the area and again struggle for life. As a result, it can be stated that the conditions regarding the growth of a plant constitute a whole and a plant community can only show full development in this whole. In addition, the plant community can dominate the area if these conditions are suitable for it. However, if the conditions are at the minimum level or completely inadequate, the plant will lose its struggle and disappear.

Keywords: *Fagus sylvatica*, Thrace, Yıldız Mountains, Ilgaz Mountains

Giriş

Meşe türlerinin en nemcil olanlarından sapsız meşe (*Quercus petraea*)'nın Trakya'daki optimum yetişme sahası, kayınla birlikte, Yıldız dağlarının kuzey yüzleridir. Bununla beraber güney yüzlerdeki kabul havzalarında da yayılış gösterir. Buralarda 25-30m. boya erişen *Q.petraea*lar, boyları giderek kısalarak Yıldız dağlarının güney eteğindeki platolar üzerinde dağınık kümeler halinde yetişme imkanı bulur. Optimum sahasında 25-30m. boy ve geniş çüseli ağaçlar halinde olan *Q.petraea*lar, buralardan uzaklaştıkça boy ve çüselilerinden kaybederler; mesela Ataköy (Kırklareli-Pınarhisar) korusundaki kuru orman sahasında yaygın kurakçıl meşe türlerinin (tüylü meşe, mazı meşesi, virjinya meşesi) yanında dağınık olarak yayılış gösteren sapsız meşeler, ancak bu kurakçıl meşe türleri kadar (8- 10m. boy, ince gövde) gelişebilmişlerdir.

Fagaceae familyasına dahil olan kayın (*Fagus*) Türkiye'de Doğu kayını (*Fagus orientalis* Lipsky.) ve Avrupa kayını (*Fagus sylvatica* L.) olmak üzere iki türle temsil edilmektedir. Bu türlerden esas yayılış doğu kayını'na aittir.¹ Balkanlardan Trakya'ya, hem kuzeyden hem güneyden Istranca dağlarıyla İstanbul'a ulaşır. Trakya'nın güneyinde Ganos dağlarının kuzeyli bakılarında da doğal yayılışı vardır. Daha sonra Kocaeli körfezi ve Kocaeli yarımadasına gelir; biraz Ege'ye iner. Buradan Doğu Karadeniz'e ve oradan Kafkaslara Kırım'a geçer. Asıl yayılışı dışında, Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Amanos dağlarında, Adana – Pos ve Kahramanmaraş – Andırın ormanlarında da mevcuttur.² Karadeniz bölgesinde Kuzey Anadolu kıyı dağları ve Trakya'da Istranca dağları boyunca yayılan nemli ılıman yaprağını döken ormanların ana ağacı ve 1 m.ye yakın çap yapmaktadır.³ Buna karşılık asıl yayılışı Avrupa'nın subatlantik iklim bölgeleri olan ve Bulgaristan Istranca'larında da geniş yayılış alanı bulan Avrupa kayınının (*Fagus sylvatica*) Türkiye'deki yayılış gösterdiği başlıca yer Trakya'daki Yıldız dağlarıdır. Ülkemizin Karadeniz ikliminin hüküm sürdüğü Kuzey Anadolu dağlarının kuzey yamaçlarında ve bu etkinin sokulduğu Marmara bölgesindeki dağlık sahaların kuzeye bakan yamaçlarında istediği bu özellikleri bularak geniş bir alana yayılmış olan doğu kayınına karşılık, Yıldız dağlarında yer yer dağınık ağaçlar, yer yer de küçük adacıklar halinde yetişme imkanı bulan *Fagus sylvatica*'nın yayılış alanı oldukça dardır.

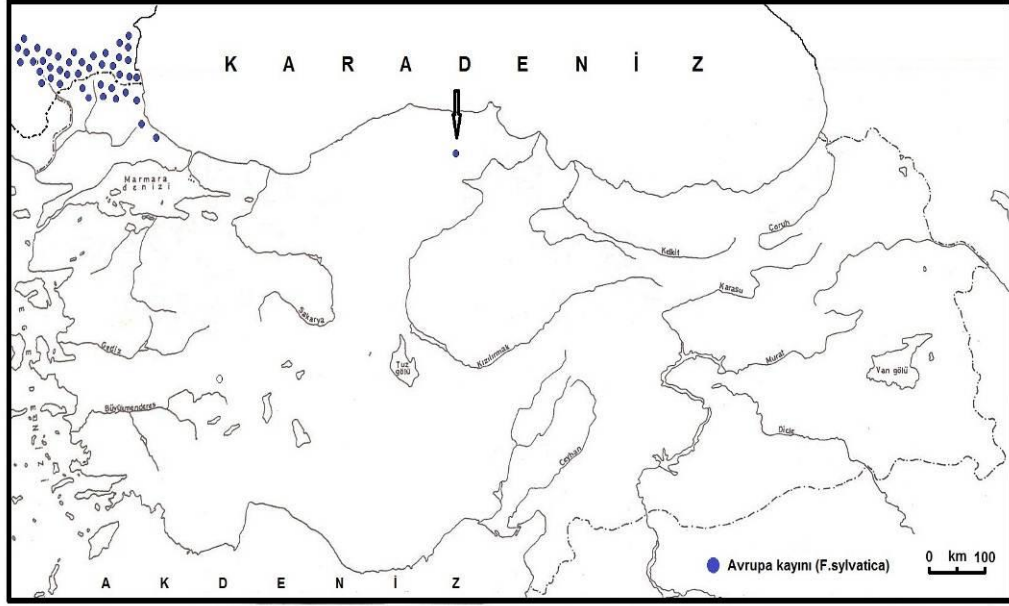
Yöntem

Trakya'da son yıllarda Dönmez'in yönlendirmesiyle yapılan çalışmalarla Trakya bitki coğrafyasındaki eksiklikler giderilmeye, ulaşılamayan kesimler daha detaylı incelenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalar esnasında Yıldız dağları ve çevresinde *Fagus sylvatica*'nın dağılışı detaylı bir şekilde gösterilmiştir. Yıldız dağlarında yayılış gösteren *Fagus sylvatica*'nın ilk bulunduğu yer olan Demirköy hattından daha doğuya yayılıp yayılmadığını görebilmek için, araştırmalar, Trakya'nın dışında kalan diğer doğu kayını sahalarına kaydırılmıştır. Bu amaçla 2011 yazın da Ilgaz dağlarında yapılan arazi çalışmasında *Fagus sylvatica* tespit edilmeye çalışılmıştır. Arazi çalışmaları, genellikle kuzey – güney yönünde yapılarak kayın ormanları ve yakın çevresindeki bitki türleri ve bunların ekolojik şartları araştırılmıştır. Toplanan bitki türleri içerisinde ise *Fagus sylvatica* teşhis edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen yerler belirtilerek Ilgaz dağlarındaki dağılışı gösterilmiştir.

¹ Atalay, İ, Kayın (*Fagus orientalis* Lipsky) Ormanlarının Ekolojisi ve Tohum Transferi Yönünden Bölgelere Ayrılması, Orman Bakanlığı Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Araştırma Müdürlüğü Yayın No: 5, Ankara, 1992.

² Genç,M, Silvikültürün Temel Esasları (klasör – 17), Isparta, 2009.

³ Davis, P.H, Flora of Turkey and East Aegean Island, Edinburgh,1965.

Şekil 1: Avrupa kayınının (*Fagus sylvatica*) Yayılış Alanları.
Figure 1: The range of *Fagus sylvatica*.

Yetiştirme Şartlarından Uzaklaşma ve Bitkilerde Meydana Gelen Değişiklikler

Son yıllarda Trakya'da yaptığımız araştırmalar sırasında, asıl yayılış alanı Bulgaristan Istrancaları olan ve literatürde Yıldız (Istranca) dağları üzerindeki, sadece Demirköy'de bulunduğu noktalar belirtilmeden varlığından söz edilen *Fagus sylvatica*'nın, Bulgaristan ile Demirköy arasındaki geniş doğu kayını sahası içinde, daha çok çalı formunda 5 ayrı yerde *Fagus sylvatica* tespit edilmiştir (Panayır yolu ve çevresinde 550-600m yükseltide; - Kocatepe'nin kuzeyinde 800m'lerde; -Kocatepe'nin güney yüzündeki Doğu kayını ormanı içinde 750m'lerde; - Bakımevi ve çevresinde 700m'lerde yine Doğu kayını ormanı içinde; - Çifte kaynaklar mevkiinde *Q.petraea* ormanı içinde 700m'lerde)⁴. Bulgaristan'da geniş cüsseli ve 30-40m'lik ağaçlar halinde olan Avrupa kayını'nın yukarıda belirtilen yerlerde tespit edilen elemanları, *Fagus sylvatica*'nın optimum yetiştirme alanlarından uzaklaşmasının sonucu olarak daha çok çalı formundadır.

Fagus sylvatica ile ilgili yaptığımız başka bir çalışmada⁵, Türkiye-Bulgaristan sınır bölgesinin 20 ayrı yerinde, çoğu alan kaplayan ve ağaç formunu almış yeni *Fagus sylvatica* toplulukları tespit edilmiştir. Bunun yanında *Fagus sylvatica*'nın Trakya'daki doğu sınırının Demirköy'de bitmediğini ve Binkılıç-Çilingöz hattına kadar sokulduğu gözlemlenmiştir. Bunlar;

1-Ahmetler-Kofcaz arasındaki *F.orientalis* sahasında 550m'lerde çalı formunda;

2-Ahmetler köyü (Kayacak Tepe) kuzeyindeki sahada *F.orientalis* ile karışık olarak (*Fagus sylvatica*'nın hem topluluk hem de gelişmişlik bakımından en iyi yayılış gösterdiği yer burasıdır. Ahmetler deresinin kuzeye açık yukarı çığırında iyi bir yetiştirme ortamı bulan *F.sylvaticalar* boyları 25-30 m'yi, çapları yaklaşık 1m'yi bulan büyük ağaçlar halindedir);

3-Ahmetler köyü ile Ahlatlı köyleri arasındaki *F.orientalis*'ler içinde (*Fagus sylvaticalar* 15-20m boylarında);

4-Çağlayık köyü-Karaabalar köyü arasındaki *Quercus frainetto* sahasında tek tük ancak, *Fagus sylvaticalar* 15-20m boyunda;

⁴ Aydınöz, D. Avrupa Kayını (*Fagus sylvatica*)'nın Yıldız (Istranca) Dağlarındaki Yayılış Alanları. İst.Üniv. Edeb. Fak. Coğr. Böl. Coğr. Dergisi, S.17, S.46-56, İstanbul, 2008

⁵ Aydınöz, D. Avrupa Kayını (*Fagus sylvatica*)'nın Yıldız (Istranca) Dağlarındaki Yeni Yayılış Alanları. Kastamonu Üniv. Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt,18, No:2, Kastamonu, 2010.

5-Çağlayık köyü çevresinde yine *F.orientalis* sahasında 15-20m'yi bulan boylarıyla ağaç formunda, seyrek olarak;

6-Aziziye ve Çağlayık köyü arasında *F.orientalis* sahasında 15-20m. boyunda dağınık ağaçlar halinde;

7-Aziziye çevresinde hakim elemanını *Carpinus betulus*'un oluşturduğu orman içersinde daha çok vadi içlerinde 15-20m. boyunda sık bir görünüşte;

8-Aziziye-Bulgaristan hudutu arasında 400-500m'ler arasında *Fagus sylvatica*, hakim elemanı doğu kayını olan orman içinde daha çok vadi içlerinde 15m. boylarında;

9-Dereköy-Aziziye arasında *F.orientalis* ormanı içinde boyları 15m. civarında seyrek olarak;

10-Aziziye-Şükrüpaşa arasında *F.orientalis* sahasında 15-20m. boyunda, seyrek olarak;

11-Dereköy-Şükrüpaşa arasındaki *Quercus cerris* sahasında çalı formunda;

12-Dereköy-Şükrüpaşa arasındaki *F.orientalis* sahasında, özellikle vadi içlerinde iyi gelişme imkanı bulmuş olarak 20-25m. boylarında;

13-Şükrüpaşa-Armutveren köyleri arasındaki *F.orientalis* sahasında tek tük ancak 15-20m. boylarında;

14-İncesirt köyü çevresindeki *F.orientalis* ormanı içinde 15-20m. lik ağaç formunda;

15-Yiğitbaşlar köyü ile Karacadağ köyleri çevresinde yer alan *Quercus cerris* ormanı içinde seyrek bir dağılışa sahip ancak 15-20m. civarındaki ağaçlar formunda;

16-Karacadağ köy çevresinde hakim ağacını meşe topluluklarının oluşturduğu sahada *Fagus sylvatica* çalı şeklinde ve seyrek dağılışda;

17-İğneada- Sislioba köyleri arasındaki *F.orientalis* sahasında kuzeye bakan vadi içlerinde 25-30m. boylarında küçük bir topluluk halinde;

18-Demirköy-Pınarhisarı arasında Aydut Suyu mevkiinde 25-30m. boyunda tek tek ağaçlar halinde;

19-Bahçeköy çevresinde Bulgaristan sınırından daha da uzaklaşmanın etkisiyle çalı formunda;

20-Binkılıç-Çilingöz arasındaki *F.orientalis* sahasında yine çalı formunda;

Bütün bunlara ek olarak, asıl yayılış alanı Bulgaristan Istranca'ları olan *Fagus sylvatica*'nın, Trakya'dan da daha doğuya gittikçe, nerelere kadar varlığını sürdürdüğünü takip için, 2011 Temmuz ayında Ilgaz dağı kuzey eteklerinde yaptığımız arazi çalışmasında Karadere Orman İşletme Şefliği sınırları içinde kalan doğu kayını orman sahasında ⁴ noktada kuzeye bakan vadi içlerinde 2-3m. boylarında *Fagus sylvatica* çalıları tespit edilmiştir.⁶

1-Bidan Yayla çevresinde kuzeye bakan yamaçlarda 1200 m.lerde (Şekil 2-3);

2- Kızılkise Deresi 1300 m.lerdeki vadi içlerinde (Şekil 4);

⁶ *Fagus sylvatica*'ların teşhisini yapan hocam Prof.Dr. Yusuf Dönmez'e teşekkür ediyorum.

Şekil 2: Bidan Yaylası Çevresindeki *Fagus sylvatica*'lardan Bir Görünüm.
Figure 2: A view of *Fagus sylvaticas* around Bidan Plateau.

Şekil 3: Bidan Yaylası Çevresindeki *Fagus sylvatica*'lardan Bir Görünüm.
Figure 3: A view of *Fagus sylvaticas* around Bidan Plateau.

Şekil 4: Kızılkise Deresinde Yer Alan Çalı Formunda Fagus sylvaticalar.
Figure 4: Fagus sylvaticas at Kızılkise Creek.

3-Bidan Yayla- Su dere arasında 1000 m.lerde (Şekil 5);

Şekil 5: Bidan Yayla- Su Dere Arasındaki Çalı Formunda Fagus sylvaticalar.
Figure 5: Fagus sylvaticas between Bidan Plateau and Su Dere.

4-Hacıahmet Dere'nin kuzeye bakan yamaçlarında 1200 m.lerde (Şekil 6) boylarının en fazla 2-3 m civarında olduğu tamamen çalı formunda sahada hayatta kalma mücadelesi veren Fagus sylvaticalar (Şekil 7) dır.

Şekil 6: Hacıahmet Deresi Kuzeyindeki *Fagus sylvatica*'lardan Bir Görünüm.
Figure 6: A view of *Fagus sylvatica*s in the north of Hacıahmet Creek.

Şekil 7: Doğu Kayını (Solda), Avrupa Kayını (Orta ve Sağda).

Figure7: *Fagus orientalis* (on the left), *Fagus sylvatica* (in the middle and on the right).

Sonuç

Esas yayılış alanı Bulgaristan Istrancaları olan ve burada hem sık hem de cüsseli 30-40m. boylanabilen *Fagus sylvatica*ların Yıldız (Istranca) dağlarında 25 ayrı yerde tespit ettiğimiz yeni yayılış alanları, sınır bölgesinden doğuya doğru uzaklaştıkça bu kayın türünün hem sıklığından kaybettiğini, hem de ağaç formundan çalı formuna dönüştüğünü aksettirmektedir. Ilgaz dağlarında ise *Fagus sylvatica*'ların iyice cılızlaştığını ve ancak 2-3m. boylanabildikleri görülmüştür. Bu durum, bitkilerin optimum yetişme şartlarından uzaklaştıkça nasıl bir değişime uğradığını göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Araştırmada varılan diğer bir sonuç, *Fagus sylvatica*'nın daha önceki çalışmamızda Trakya'da ulaştığı son sınırının, bilinenin aksine, Binkılıç-Çilingoz hattı değil, çok daha doğuda bulunan Ilgaz dağı etekleri olduğudur. Binkılıç – Çilingoz hattı ile Ilgaz dağı etekleri arasındaki boşluğu, imkanlarımız ölçüsünde ileri ki yıllarda doldurmayı umuyoruz.

KAYNAKÇA

- AYDINÖZÜ, D. 2008; Avrupa Kayını (*Fagus sylvatica*)'nın Yıldız (Istranca) Dağlarındaki Yayılış Alanları. İst. Üniv. Edeb. Fak. Coğr. Böl. Coğr. Dergisi, S.17, S.46-56, İstanbul.
- AYDINÖZÜ, D. 2010; Avrupa Kayını (*Fagus sylvatica*)'nın Yıldız (Istranca) Dağlarındaki Yeni Yayılış Alanları. Kastamonu Üniv. Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt, 18, No:2, Kastamonu.
- ATALAY, İ. 1992; Kayın (*Fagus orientalis* Lipsky.) Ormanlarının Ekolojisi ve Tohum Transferi Yönünden Bölgelere Ayrılması. Orman Bakanlığı orman Ağaçları ve Tohumları İslah Araştırma Müdürlüğü yayın No:5, Ankara.
- DAVIS, P.H. 1965; Flora of Turkey and East Aagean Island, Edinburgh.
- DÖNMEZ, Y. 1990; Trakya'nın Bitki Coğrafyası, s.117, İstanbul.
- GENÇ, M. 2009; Silvikültürün Temel Esasları (Klasör – 17),